

Холод Д.Р.

студентка,

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: НОВЕЛИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Через події 2014–2015 років, зокрема анексію Криму, російську агресію та початок бойових дій на території Донецької та Луганської областей, проблема внутрішньо переміщених осіб, на жаль, стала ще більш актуальною в Україні. Зокрема, станом на 2016 рік в нашій державі було зафіксовано 1,7 мільйонів внутрішньо переміщених осіб з Автономної Республіки Крим, Севастополя, Донецької та Луганської областей. З часів початку російської агресії на сході України і тимчасової окупації Криму чимало людей виїхали з окупованої території в більш безпечні регіони України, де намагались облаштуватись та будувати своє подальше життя.

У зв'язку з цим, був прийнятий Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 року «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [2], який дає визначення поняття внутрішньо переміщеної особи та встановлює гарантії дотримання їх прав, свобод та законних інтересів. Питаннями соціального захисту особи, відновленням і забезпеченням інших порушених її прав займається держава Україна в особі державних органів та органів місцевого самоврядування.

У лютому 2022 році внаслідок повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, кількість внутрішніх переселенців значно зросла. Зокрема, за даними Верховного Комісара ООН з прав людини станом на кінець березня 2022 року в Україні налічувалося 6,7 мільйонів

внутрішньо переміщених осіб, та їх кількість буде зростати подалі. Міста на заході України як Чернівці, Львів, Хмельницький, Луцьк, Ужгород та інші стали центрами приймання переселенців.

Науковці акцентують увагу, що в європейській спільноті, частиною якої себе бачить Україна, права людини та їхній захист, цінність людського життя і здоров'я та усвідомлення необхідності задоволення соціально-економічних потреб населення є фундаментальними, тому на сьогодні перед Україною постає низка викликів, пов'язаних із необхідністю комплексного реформування вітчизняної соціальної сфери згідно з європейськими принципами і стандартами права, в тому числі ВПО [1, с. 15]. Так, 14 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» [3], який передбачає посилення соціального захисту громадян, які у зв'язку з військовою агресією росії проти України були вимушені покинути власні домівки та набути статусу внутрішньо переміщених осіб. Прийнятим законом розширено повноваження військових адміністрацій в частині визначення особливостей порядку організації надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або її окремих місцевостях.

Крім того, 21 квітня 2022 року народні депутати прийняли Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо деяких питань функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в період воєнного стану» [4], який, зокрема, спрощує умови отримання статусу безробітного для внутрішньо переміщеної особи, а також осіб, які перебувають на територіях, на яких ведуться бойові дії, у яких не розірвані трудові договори з роботодавцем.

Також, з метою надання допомоги на проживання особам, які перемістилися з тимчасово окупованого Криму та з територій, де проводяться бойові дії, Кабінетом Міністрів України 20 березня 2022 року була прийнята постанова № 332 [5], якою введено в дію новий Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам – на заміну Порядку, що існував з 01.10.2014 року за Постановою Кабінету Міністрів України № 505, а також внесені зміни в Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (Постанова Кабінету Міністрів України № 509 від 01.10.2014 року [6]).

Також запроваджена компенсація витрат на оплату комунальних послуг родинам, які безкоштовно прихистили переселенців. Розмір компенсації – близько 450 грн на місяць, що становить 14,77 грн на день за кожного. Перш за все, необхідно зазначити, що новим Порядком встановлено лише дві категорії отримувачів допомоги і, відповідно, два розміри допомоги, яку може отримувати ВПО: 3000 грн – особи з інвалідністю і діти та 2000 грн – інші особи. Допомога надається щомісячно з місяця звернення на період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування. Крім того, роботодавцям виплачують по 6,5 тис грн за кожного працевлаштованого переселенця. На мою думку, це є позитивним кроком, оскільки саме працевлаштування ВПО повинно бути основою їх підтримки. Для порівняння, Постановою Кабміну України № 505, яка втратила чинність, передбачалось, що особам працездатного віку, яким виплату грошової допомоги було колись припинено відповідно до пункту 7 Порядку (через непрацевлаштування впродовж чотирьох місяців після звільнення з роботи), грошова допомога не призначається. У новому Порядку чотиримісячна перерва в роботі вже не є перешкодою для призначення особі допомоги.

Однією із новел законодавства є затверджена Кабінетом Міністрів постанова № 457 «Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією РФ проти України», яка набула чинності 16 квітня 2022 року [7]. Нею встановлено, що за березень та квітень 2022 року зазначена допомога надається всім внутрішньо переміщеним особам. Але починаючи з травня 2022 року, така допомога надається лише тим внутрішньо переміщеним особам, які перемістилися з території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), а також внутрішньо переміщеним особам, у яких житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження і які подали заявку на відшкодування відповідних витрат, зокрема через Єдиний державний вебпортал електронних послуг.

Щодо осіб, які навчаються і перебувають на обліку, як ВПО, вони мають право продовжити здобуття відповідного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів держбюджету або інших джерел фінансування.

Потребують згадки також і особливі права внутрішньо переміщеної особи в Україні, до яких входить право на захист від примусового переміщення або примусового повернення на покинуте місце

проживання; створення належних умов для їх постійного чи тимчасового проживання; сприяння у поверненні на попереднє постійне місце проживання; забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством; надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я; влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади; отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування та багато інших.

Потрібно також зазначити, що при виїзді за межі України особа втрачає статус «внутрішньо переміщеної особи» і має бути виключена з бази даних ВПО з одночасним скасуванням довідки внутрішньо переміщеної особи. Відповідно, виплата допомоги такій особі має бути припинена. Інакше кажучи, ті сім'ї, зокрема матері з неповнолітніми дітьми, які виїхали з України, вже не мають більше підстав для отримання щомісячної адресної допомоги ані за старим Порядком, ані за новим.

Вартує уваги і досвід соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в інших країнах. Зокрема, у той час як деякі країни надають пільги на оренду житла для ВПО, інші більш схильні розв'язувати цю проблему через забезпечення житла для постійного проживання. На основі досвіду Хорватії однією з основних моделей управління житловим фондом державної власності була і залишається оренда за пільговими цінами. Також поширеним варіантом врегулювання житлового питання в Хорватії було спорудження нових будинків. Уряд також часто надавав допомогу у вигляді будівельних матеріалів для ремонту будинків ВПО після того, як їм було дозволено повернутися в містя свого походження. Уряд також дозволяє ВПО обирати будинки та фінансує їх придбання. Деякі країни дозволяють переміщеним особам вибирати будинок для придбання у приватних власників, і уряд надає субсидію на купівлю таких приміщень. Такий підхід вигідний для інтеграції ВПО у місцеве середовище. Ця альтернатива житла дешевша порівняно з будівництвом нових багатоквартирних або власних будинків [8]. Щодо досвіду спорудження нових будинків, то треба зазначити, що нові багатоквартирні житлові будинки для ВПО були споруджені в основному у великих містах. Наприклад, у рамках Регіональної житлової програми, яка здійснювалась в Балканських країнах, будівництво нових багатоквартирних будинків також фінансувалося на додаток до інших варіантів житла. Звичайно, така модель житлового будівництва є досить затратним розв'язанням житлової проблеми, але зі значними довгостроковими позитивними наслідками, такими як: поліпшення житлового фонду, збільшення пропозиції квартир у державній та приватній власності,

забезпечення належного розв'язання житлового питання для міського переміщеного населення. Це особливо підходить для міських районів як з високим попитом на житло, так і високими цінами на житло.

Отже, враховуючи вищезазначене, можна з впевненістю сказати, що соціальний захист внутрішньо переміщених осіб належним чином забезпечується та є законодавчо врегульованим. На нашу думку якісно відбувається ведення обліку ВПО, виплачуються грошові виплати і надається натуральна допомога. У зв'язку з повномасштабним вторгненням військ РФ на територію України, було спрощено умови отримання статусу ВПО, тоді як раніше процедура отримання даного статусу була складнішою.

Список використаних джерел:

1. Малюга Л. Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 406 с.

2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 14 квітня 2022 року № 2193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text>

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо деяких питань функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в період воєнного стану» від 21 квітня 2022 року № 2220-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20 березня 2022 року № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text>

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 1 жовтня 2014 року № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-п#Text>

7. Постанова Кабінету Міністрів «Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією рф проти України» від 16 квітня 2022 року № 457. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ KP220457?an=1>

8. Проект Ради Європи про внутрішнє переміщення в Україні: «Забезпечення компенсації та реституції, права на житло та соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: порівняльний європейський досвід» від 2020 року. URL: <https://rm.coe.int/comparing-analysis-idps-ukr/1680a08f30>